

РИСИ ПРИГОДНИЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ТРИЛОГІЇ ВСЕВОЛОДА НЕСТАЙКА «ТОРЕАДОРИ З ВАСЮКІВКИ»

Яна КОСОВАН, студентка Факультету Словесності,
Бельцький державний університет імені Алеку Руссо
Науковий керівник Людмила ЧОЛАНУ, асист. унів.

Rezumat: *În articol se caracterizează opera lui V. Nestaiko, un clasic al literaturii moderne pentru copii, se examinează cea mai faimoasă lucrare a sa – trilogia „Toreadors din Vasyukivka” – ca gen de aventură. În special, sunt evidențiate trăsăturile compoziționale, spațiul și timpul trilogiei.*

Cuvinte-cheie: *Vsevolod Nestayko, trilogie, caracteristici principale, literatura de aventură.*

Класиком сучасної української дитячої літератури заслужено вважають Всеволода Зіновійовича Нестайка (30 січня 1930 – 16 серпня 2017). Його називають монополістом, творцем і владарем казкових країн для дітей. Кілька поколінь українців виросли на його творач.

Всеволод Нестайко – автор численних повістей, оповідань, казок, п'єс і навіть дитячих детективів. Твори, написані в радянський період, автор перевидав у новій редакції, вдихнувши в них нове життя і позбавивши ідеологічних нашарувань. У їх числі знаменита трилогія «Тореадори з Васюківки», повісті «Одиниця з обманом», «П'ятірка з хвостиком».

Уже за часів незалежної України В. Нестайко написав більше десятка творів, які стали новими жанровими різновидами дитячої літератури. Це повісті «Супер «Б» з «фрикадельками», збірка детективів «Таємничий голос за спиною», казкові повісті «Казкові пригоди Грайлика», «Чарівний талісман», «Чорлі», «Чарівні окуляри», детективна казка «Ковалі Щастя, або Новорічний детектив», продовження популярної повісті «Найновіші пригоди Колі Вуханя та Колька Колючки», «Дивовижні пригоди незвичайної принцеси» та ін. Його твори перекладено різними мовами і користуються популярністю в інших країнах.

Тематика творів В. Нестайка – життя школярів, формування духовного світу дітей. В. Нестайко писав для дітей, він добре знав їхні читацькі очікування і яскраво змальовував життя непересічних героїв. Його твори оптимістичні, веселі, сповнені дивовижних пригод, казковості. Вони розкривають дитячу психологію, і, як по-справжньому талановиті твори, стають цікавими і для дітей, і для дорослих. Українську читацьку аудиторію вони приваблюють виразно національним гумором [1].

Твори Нестайка стали новими жанровими різновидами дитячої літератури. Це і пригодницькі повісті «Найновіші пригоди Колі Вуханя та Колька Колючки», «Дивовижні пригода незвичайної принцеси» «Супер

«Б" з «фрикадельками», і детективи «Таємничий голос за спиною», і літературні казки «Казкові пригоди Грайлика», «Чарівний талісман», «Чорлі», «Чарівні окуляри», і детективна казка «Ковалі Щастя, або Новорічний детектив» тощо.

Найпопулярнішим його твором є трилогія «Тореадори з Васюківки», «Незнайомець з тринадцятої квартири» і «Таємниця трьох невідомих». Її перша редакція побачила світ у 1964 р. Книга розповідає про веселі пригоди двох друзів – Яви Реня та Павлуші Завгороднього. Це твір про дружбу і взаємодопомогу, вірність і самовідданість, про уміння знаходити вихід зі складних ситуацій, не втрачаючи при цьому почуття гумору й оптимізм. Надмірна активність, кмітливність і цікавість постійно заводять героїв-бешкетників трилогії у пригоди. Вони «хочуть стати справжніми героями і ошчасливити світ: зробити його кращим, світлішим і щирішим до всіх» [3].

За більш ніж півстолітній шлях у літературі про творчість Всеволода Нестайка літературознавцями В. Дончиком, В. Костюченко, В. Недільком, Б. Чайковським, Ю. Ярмишем, Ю. Ячейкіним та ін. написано десятки критичних статей. Уже давно назріла необхідність ґрунтовної монографічної праці, присвяченої Всеволоду Нестайку, зокрема, висвітленню проблеми новаторства його творчості.

Спробу по-новому розглянути трилогію «Тореадори з Васюківки» ми побачили у статті Лілії Овдійчук «Всеволод Нестайко – майстер пригодницької прози» [5].

Дитячу літературу здебільшого розглядають у дидактичному аспекті. Л. Овдійчук аналізує трилогію «Тореадори з Васюківки» як пригодницький жанр. Вона не дає ґрунтовного огляду ознак пригодницької літератури. Вказує лиш, що для пригодницького твору характерні «мотиви викрадення, переслідування, атмосфера таємничості й загадковості, ситуації припущення й розгадування» [5].

Основні ознаки пригодницької літератури подано В. С. Муравйовим в «Літературном енциклопедическом словаре». Зокрема, це цікаві захопливі події – реальні або вимислені, гострі мінливі ситуації, стрімкий розвиток конфлікту, динамічний сюжет, накал емоцій, загадки і таємниці. Найяскравіше ці риси проявляються у жанрах мандрівних, науково-фантастичних та детективних [2, 305].

Лілія Овдійчук зазначає, що для текстів Всеволода Нестайка характерні риси пригодницької літератури.

Перш за все, це тематика його творів – пригоди у школі, на вулиці, в сільських околицях, у в дитячих мандрівках, у їхніх мріях та фантазіях.

По-друге, твори В. Нестайка мають відповідну сюжетно-композиційну будову. Це твір, «сюжет якого насичений, незвичайними подіями і характеризується несподіваним їх поворотом, великою динамікою розгортання» [5].

Риси пригодницького твору дослідниця бачить і у стилі письменника, коли стверджує, що для них характерні романтика пригод, авантюризм, гумористичний характер оповіді, колоритні персонажі, багата мова.

Також у характерах, що були незвичайними для радянської дитячої літератури. Головні персонажі – не пригладжені штамповані піонери-відмінники, а звичайні, оптимістичні й веселі хлопці-непосиди, шукачі пригод.

Трилогія «Тореадори з Васюківки», «Незнайомець з тринадцятої квартири» і «Таємниця трьох невідомих» розповідає про веселі пригоди. Головні герої – Ява (Іван) Рень і Павлуша Завгородній, однокласники та найкращі друзі. Вони звичайні школярі-підлітки, що мешкають у селі Васюківка, бешкетники, фантазери та «зривники дисципліни».

Нестайко – майстер композиції.

Він використовує прийом чергування оповідачів, кожен з яких висвітлює пригоди по-своєму. У перших двох частинах трилогії «Тореадори з Васюківки» оповідачем є Павлуша Зайгородній, а в третій – Ява (Іван) Рень.

Композиційною особливістю є вставні ретроспективні розділи, які асоціативно розширюють діапазон пригод, викладених у низці фабульних подій. Наприклад, розповідь про започаткування театру у Васюківці та літні канікули у Києві, де друзі знімалися в кіно, переривається спогадами, звідки та де все почалося. У третій частині Ява Рень згадує, чому і як вони колись посварилися з Павлом. Є окремі вставні історії: легенда про Горбушину могилу, історія про дот часів війни.

Позафабульні описи В. Нестайка небагатослівні, що теж притаманно пригодницькому жанру. Короткі пейзажні замальовки можна назвати озвученими, оскільки картина (наприклад, літнього ранку) не тільки зорова, а й слухова. Вона олюднена і є віддзеркаленням настрою персонажа або, навпаки, повним його контрастом: *«Ранок був сонячний і лискучий – як нові черевики. Не ранок, а пісня. Та серце моє не співало, ні. Прокинувшись, я згадав Яву»* [4, с. 70].

Час і простір теж обумовлюються пригодницьким жанром. Основним є «хронотоп пригод». Усі події відбуваються в межах села Васюківки та у Києві протягом навчання у 5 та 6 класах і літніх канікул. Безпосереднє місце пригод є чітко окресленим локальним простором. Свинарник, де будувалася метро; пасовисько, де відбувався поєдинок тореадорів з коровою Контрибуцією; кладовище, де хлопці збиралися викопати шаблю і пістоль з могили козака; лаврська печера, дот.

Інколи час пригод прискорюється, концентрується. Протягом одного дня може відбутись кілька пригод. Реалізація Явиних ідей не передбачає ні продумування можливих перешкод, ні реакції навколишнього середовища. Тому у їхнє «метро» провалилася свиня, корова загнала їх у воду, а на кладовищі кіт засвітив очима і налякав диким криком.

Основні пригоди розтягуються на всю повість. Так, у другій частині, «Незнайомець з тринадцятої квартири», хлопці потрапляють у різні ситуа-

ції, розшукуючи власника годинника. Вони рятують чоловіка, який опинився в колодязі, отримують від дядька по «одному гарному шалабану», від якого у кожного на лобі з'явилася велика гуля і т. д.

Час не завжди деталізується, що теж притаманно пригодницькому твору. Але є часові зв'язки між пригодами: *«На другий ранок після трагедії в кукурудзі»*, *«І коли зайшло сонце, я вирушив...»*, *«Ранок почався з несподіванки»* [3]. Це пояснює мотиви пригод Павлуші та Яви і підтримує динаміку сюжету.

Події можуть відбуватись одночасно в різних місцях, що посилює інтригу пригоди. Наприклад, Ява перебуває на «безлюдному» острові, а в цей час Павлуша повертається додому.

Таке зміщення подій у часі і просторі дає читачеві інформацію про історію села, а також створює додаткові мотиви для пригод Павлуші і Яви.

Інтригують назви розділів, сформульовані то називними, то питальними, то спонукальними, окличними реченнями, часто із гумористичним забарвленням: *Шукаємо царя – незнайомця з тринадцятої квартири. Зустріч у театрі. Велич і падіння Яви Реня. У хаті Гребенюків. Ой, нога, нога! Безславно додому. Все плутається* [3].

Фабула розгортається у ряді розділів кожної повісті. У кожному розділі є свої мінізав'язка, кульмінація, розв'язка. Сюжетне напруження зростає від розділу до розділу і в кожній з трьох повістей трилогії є найбільш напружений, «загальний кульмінаційний», епізод. Він кардинально впливає на подальшу долю героїв.

У першій повісті пригоди заважають друзям добре вчитися. Тому неявка Івана Реня на екзамен викликала покарання від діда: «трудова терапію» на городі. А Павлуші, який вирішив підтримати друга, батько став давати «таку нагрузочку на день, що добрий наймит не впорався б» [3].

У другій частині кульмінаційним є епізод із чужим годинником, який хлопці вирішили повернути власникові – незнайомцю із тринадцятої квартири. Він продиктував усі подальші пригоди в Києві.

Третя частина теж має кульмінаційну точку – повінь, яка привела до захворювання Яви і відновлення їхньої дружби.

Така композиція інтригує читача, утримує увагу, водночас вона забезпечує втілення авторської ідеї: дружба – то найбільша цінність, яку зберегли хлопці у всіх своїх пригодах.

Розглянуті нами особливості трилогії Всеволода Нестайка «Тореадори з Васюківки» дозволяють віднести її до мандрівного варіанту пригодницької повісті в її особливому варіанті – пригодницької повісті про дітей.

Бібліографія:

1. КОСОВАН Я. Лінгвістичні засоби гумору в повісті В. Нестайка. – Режим доступу: pdf

2. Литературный энциклопедический словарь. – Москва, 1987.
3. НЕСТАЙКО В. Тореадори з Васюківки. Електр. ресурс. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=914>
4. НЕСТАЙКО В. Тореадори з Васюківки. Київ, 1992.
5. ОВДІЙЧУК Л. Всеволод Нестайко – майстер пригодницької прози // Українська література в загальноосвітній школі. – 2015. – № 2. – С. 10-12.
6. Теорія літератури: навч. посіб. / П. В. Білоус. – Київ: Академвидав, 2013. – 328 с.
7. Теорія літератури: підручник / Н. А. Симоненко. – Київ: «Вища школа», 1975. – 388 с.
8. Українська література для дітей та юнацтва: підручник / Тетяна Качак, 2-ге вид. – Київ: ВЦ «Академія», 2018. – 352 с.